

Kutatás közben: a Kutatási- és Kutatásszervezési Igazgatóság munkaanyagaiból

Az „Akadályok a versenyképességhez és a fenntartható fejlődéshez vivő úton I.” című kutatás

A kutatás munkacíme: „A társadalmi befogadást, integrációt erősítő, a kulturális szegénységet, a kirekesztést csökkentő közösségi akciók, társadalmi kezdeményezések, illetve működő gyakorlatok példáinak bemutatása”

A Magyar Művelődési Intézet Kutatási és Kutatásszervezési Igazgatóságának a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma EU Integrációs és Stratégiai Főosztálya megbízásából végzett, és 2005-ben sikerrel lezárult kreatív gazdaságról és a kulturális szegénységről szóló kutatása foglalkozott a versenyképesség, a társadalmi integráció és a kultúra összefüggérendszerével hazai és európai környezetben.¹

Eszerint a jelenlegi helyzet pozitív tendenciáinak megerősítését a kultúra egy modernebb megközelítése szolgálja, ami a kultúra facilitáló jellegét hangsúlyozza az eddig is követett értékörzés mellett.

„A paradigmaváltás lényege, hogy e kultúraértelmezés az elit kultúra - tömeg kultúra megközelítés helyett, illetve az elit kultúra terjesztésének elsődlegessége helyett a társadalmi integrációt és az azt szolgáló képességek meglétét helyezi fókuszába. Ennek alapján a kultúra átfogó jellege a hangsúlyos és a meglévő kultúra integratív vagy szegregáló tulajdonságai is kiemelődnek. Hogy a közösségi együttműködésben (helyi kultúrában) milyen mértékben jelenik meg az integráció, azt egyéni szinten az attitűdök és készségek (tolerancia, kommunikációs-, konfliktuskezelési-, probléma megoldási készségek) mutatják meg. Ezen készségek hiányát

¹Mi mennyi? Kultúra a gazdaságban. Konferencia az NFH, a GM, az ICSSZEM és a NKÖM vezetőinek részvételével (2005. 11. 07.), ahol a kutatások eredményei bemutatásra kerültek.

neveztük kulturális szegénységnek. Ebben a gondolkodási struktúrában (paradigmában) a kultúra hálózati-kapcsolódási alapokra építkezik. Mivel a kommunikáció, a konfliktuskezelés, a tolerancia emberek közötti interakciókon alapul, így nem kötődik egyértelműen lakóhelyhez, sokkal inkább az emberi érintkezés kerül az előtérbe (amely akár történhet az interneten is). A szegénység kultúrája leírja a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű emberek, közösségek kultúráját, míg a kulturális szegénység nem kötődik egyértelműen a gazdasági helyzethez. Jellemzően inkább az aktív-passzív állampolgár európai uniós fogalomrendszeréhez, valamint a modern munkaerő-piaci elvárásokhoz kapcsolódik.”²

Az EU Társadalmi kirekesztés ellenes programjának és a programot működtető bizottságának létrehozása³ is mutatja, hogy az európai közösség milyen fontosságot tulajdonít e területnek.

A fejlett ipari kapitalizmus társadalmainak egyik legfőbb szociális problémája a növekvő munkanélküliség mellett, illetve azzal együtt a társadalom kisebb közösségeinek széthullása, a családok és az egyének atomizálódása, az életvilágokat értelmező tartalommal feltöltő kultúrák motivációs erejének kifulladás. (Habermas 1994 [1987], Utasi 2002) Ez részben e társadalmak történeti változásának eredménye (államkapitalizmus, bürokratizálódás, anómia), részben okozója a szocialista tervgazdaságok és politikai rendszerek hanyatlása utáni szociális államkapitalizmus idején szerte Európában várható válságoknak. Közös jellemzőjük a lojalitás-hiány és a motivációs deficit, az érdek- és érdeklődés-vesztés; illetve konfliktus-kultúrák térnyerése, amelyekben a tevékenység(ek) belső motivációját a külső fenyegetettségre történő hivatkozás és az ellenségkép helyettesíti. Mivel ez egész Európában probléma, ezért a kezelésére tett kísérletek, modellek bemutatása, elemzése közös és kölcsönös érdekünk.

²Lada Zsolt: A MMI Kutatási- és Kutatás szervezési Igazgatóságának tevékenységei a 2005. évben (kézirat)

³Committee of the Programme to Combat Social Exclusion 20/09/2005; http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/rit_sep_adress_en.pdf

A kutatás célja:

A kulturális szegénységet csökkentő, az integrációt, társadalmi aktivitást erősítő akciók, kísérletek, *gyakorlatok feltérképezése, leírása, egyes projektek hatásának* bemutatása, a tipikus problémák, nehézségek feltárása.

A vizsgált modellek közül a sikeresnek, működőképesnek, jó hatásúnak tartott eseteket, vagy azok egyes elemeit, esetleg sajátos kombinációjukat a stratégiai tervezés akciói számára szeretnénk hozzáférhetővé tenni. Feladatunknak tartjuk a kutatás eredményeit a közösségi művelődés áramkörébe bekapcsolni.

A kutatás módszerei:

A kutatás során interjúkon alapuló esettanulmányokat készítünk. A *megfigyelési egységeink* maguk a működő modellek, akciók. A rendelkezésünkre bocsátott pénzügyi keret 10 esettanulmány elkészítését teszi lehetővé.

A megvizsgált esetek leírása, a téma jellegéből következően nem törekedhet a mai magyar gyakorlat reprezentatív megjelenítésére, csupán kiragadhatunk néhány, az előzetes feltárás során leírásra alkalmasnak talált gyakorlatot. Különösen fontosnak tartottuk azokat a folyamatokat megjeleníteni, amelyek a közművelődés területéhez köthetőek, de elkerülhetetlen, hogy kitekintéssel legyünk az oktatás, a területfejlesztés, a szociális szféra, a munkavállalással kapcsolatos, a mentálhigiéné, a környezet és egészségvédelem fejlesztéseire, akcióira. A fejlesztő folyamatok általában nehezen köthetőek egyetlen területhez, komplexek hatásaikban és célkitűzéseikben is.

A vizsgált 10 projektet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Magyar Művelődési Intézet régiós szakemberek ajánlásai alapján választottuk ki. A kiválasztáskor törekedtünk arra, hogy minél többfajta projektről – LEADER, HEFOP, Közkincs – nyerhessünk képet.

A vizsgálat lépései

1. A leírásra alkalmas modellek feltárása, csoportosítása
2. Az esettanulmányhoz szükséges interjúk elkészítése, terepmunka
3. Az interjúk rögzítése, elemzése, az esettanulmányok elkészítése

4. Az esettanulmányokból szerkesztett zárótanulmány összeállítása
5. A kutatási eredmények bemutatása, megismertetése.

A kutatás jelenleg a 3. lépésnél tart, 8 esettanulmány elkészült, a további két esettanulmánynál jelenleg az interjúk elemzése, a tanulmányok írása zajlik.

Vizsgált projektek, szervezetek

Napklub Alapítvány (NGO; Lágler Péter kutató, MMI)	Budapest
BMK Palló program (közműv. int., HEFOP; Pap Ibolya Judit antropológus)	Budapest, Pest megye
Ajka-Kristályvölgy Egyesület (NGO, LEADER; Juhász Károly újságíró)	Közép-Dunántúl
MÉHKAS Aula Kulturális Egyesület (NGO; Dudás Katalin kutató, MMI)	Közép-Dunántúl
Alsómocsoládi Civilház, illetve Teleház, valamint LEADER Iroda (dr. Say István népművelő, Tolna Megyei ÁMK)	Dél-Dunántúl
Vasi-Hegyhát Területfejlesztési Társulás (NGO, LEADER; Illés Péter antropológus, Vas Megyei Múzeumok, Szombathely)	Nyugat-Dunántúl
LEADER programok az Észak-Magyarországi Régióban (Osgyáni Gábor antropológus, MTA RKK, Miskolc)	Észak-Magyarország
Bihari Szabadművelődési és Népfőiskolai Egyesület, Berettyóújfalu (NGO, PHARE, HEFOP; Erdei Gábor kutató, KLTE)	Észak-Alföld
Kunbaracsi Könyvtár, Információs és Közösségi Hely, Közkincs program (Farkas Tímea, újságíró)	Dél-Alföld
Akciócsoport a Homokhátság, Bácska, Sárköz értékeinek bemutatására”elnevezésű LEADER+ akciócsoport (Jakubács László antropológus, HELPI Ifjúsági Iroda, Kecskemét)	Dél-Alföld

A népművelők és/vagy közművelődési szakemberek munkacímű kutatás

Jellemző népművelői pályaképek az ezredforduló után

Igen gazdag a népművelői szakma művelőire irányuló kutatások, vizsgálatok tárháza. A képzés beindítása, a szakma egyik első legitimációja óta szinte mindig izgatta magát a szakmát és a kulturális igazgatás, illetve a kulturális politika szereplőit, kik is a népművelők, mit is csinálnak valójában, milyen elképzelések vezetnek őket munkájuk során, milyen lehetőségeik vannak a gyakorlatban.

A kutatások több irányból közelítették meg vizsgálatuk tárgyát, magukat a népművelőket.⁴ Itt, de akár már a címben is rögtön szabadkozunk kell, hogy miért a népművelő elnevezést használjuk, vagy miért tesszük mellé a közművelődési szakember elnevezést. A különféle elnevezések a képzőhelyeket, az eltérő szakmai megközelítéseket követik. Bár a szakmai gyakorlat még mindig a népművelő kifejezést használja leggyakrabban, ha azt a tevékenységet akarja megnevezni, amit elemezni szeretnénk, mégis porosnak, ódivatúnak ítélik a szakmai visszajelzések, ha elemzésekben, tanulmányokban találkozunk vele. (Más vizsgálandó téma lehetne az is, a különféle elnevezések valóban létező, markáns különbségeket takarnak-e.)

(A címben használt közművelődési szakember elnevezés a KJT-szerinti kategória, míg a népművelő titulus inkább a szakmaiságot magát nevesíti, nevesítette.)

A kutatások egyik csoportja a képzésből indult ki. Figyelemmel voltak a különféle képzések és a képzés és a gyakorlat közötti ellentmondásra.⁵

⁴Az összes kutatás összefoglalása természetesen szétfeszítené a kutatási terv kereteit, így csak azokat emeltük be az anyagba, amelyek jól illusztrálják a „népművelő-kutatások” fő irányait.

⁵Durkó Mátyás: A népművelőképzés másféléves tapasztalatai. Debreceni Tudományegyetemen. Felsőoktatási Szemle, 1958. 6 sz.

Durkó Mátyás: A népművelői pálya kialakultsági foka. A népművelői pályakép problémái. Népművelési Értesítő, XIV.évf. 2. sz.

Hidy Péter: Művelődésszervezők pályaképe kutatás, MTA-Pécsi Tudományegyetem 2003.

T. Kiss Tamás: A népművelőtől a kulturális menedzserig. Új mandátum, Bp. 2000.

Vitányi Iván: A népművelőképzés ellentmondásai. KÉK, 1983. 1.sz.

Más kutatások a gyakorlati működés oldaláról közelítettek a témához, szociográfiai igénnyel írnak le élethelyzetek, árnyalva a szakmai munka hátterét.⁶

A Benkő Éva vezette vizsgálatban a budapesti népművelők egy csoportjával készített interjúk alapján készült egy tipológia a szakmacsoportról, az akkor kialakított típusok a következők voltak: beletörődők, nyüzsgők, felvilágosítók, katalizátorok.⁷

Vercseg Ilonának egyik vizsgálatuk középpontjába a szakmacsoport rekrutációját helyezték, elemezve a lehetséges szocializációs csatornák hatásait, a pálya kínálta szerepértelmezéseket, a szakma értékrendjének sajátosságait.⁸ Az innovatív törekvéseknek, a szakma progresszív művelésének, az új tartalmak keresőinek megmutatása is visszatérő igény volt a népművelő kutatásokban.⁹

Az intézményi működés oldaláról indították kutatásukat Nyilas György¹⁰ és Diósi Pál¹¹. Nyilas György a tanácsi intézményekben alkalmazottakat vizsgálta, míg Diósi Pálék Budapest és további 5 megye intézményi dolgozóit kérdezték.

Jelen vizsgálat is a gyakorlat, a praktikum oldaláról közelíti meg a jelenséget. Nem a képzésben résztvevőket kívánjuk vizsgálni, hanem **a valódi feladatellátókat és az általuk ellátott feladatokat**. Azokat, akik a közművelődési feladatot ellátják. Azaz a közművelődést mint tevékenységet újra legitimáló jogi szabályozás alapelvéből kiindulva fogunk vizsgálni.¹² Ez a szűkítő körülmény- úgy tűnhet- határozottan megrajzolja a vizsgálni kívántak körét, a hasonló témájú korábbi kutatásainkból azonban tudható, mégsem egyszerű a dolgunk. A közművelődési feladatellátás falvainkban korántsem differenciált, önállóan jellemezhető műkö-

⁶Lipp Tamás: Hályogkovácsok. Népművelési Propaganda Iroda, Bp. 1980.

⁷Benkő Éva: Megszállottak, átutazók és beletörődők. Népművelési Propaganda Iroda, Bp.1982.

⁸Vercseg Ilona: Szocializáció, szerep, érték a népművelői pályán. Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp.1988.

⁹Vercseg Ilona: Közelítések. Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1983.

¹⁰Nyilas György: Az értelmiségi lét peremén. Népművelési Intézet, Bp.

¹¹Diósi Pál: Ex lex, 1997. MMI, Bp, 1998.

¹²t.i. van egy e területre vonatkozó kötelező feladatuk az önkormányzatoknak, amit valakivel el kell láttatni, valakinek el kell látni.

dés. Szinte kiemelhetetlen az oktatás-, a művészeti oktatás-, a szociális-, az egészségügy-, a sport-, egyházakhoz kötődő-, az önkormányzati (tesztületi, hivatali) és a civil szféra tevékenységeinek köréből.¹³

A jogi szabályozás is lehetővé teszi, és az ettől szinte érintetlen működés is gyakran többszereplős feladatellátást hoz létre.

Így a vizsgáltak körébe bekerülhetnek kft-k, btk-k, kht-k alkalmazottai, önkormányzati dolgozók-köztisztviselők, közalkalmazottak, civil szervezetek alkalmazásában lévő kulturális szakemberek is. Bár tudhatjuk, hogy a formagazdagság, amelyet a rugalmas szabályozórendszer is támogatna, sokszor nem fed színes gyakorlatot¹⁴. Elvileg azonos szakmai csoportot elemzünk, korántsem homogén csoporttal állunk szemben.

Mivel a vizsgálat a II. Nemzeti Fejlesztési Terv-Új Magyarország Programja fejlesztéseinek előkészítésére szolgál, fő szempontként *egy-részt* azt tarjuk szem előtt, vajon a fejlesztési tervek, akciók milyen *közegben* mennek végbe, *másrészt a közművelődési szakemberek* részt tudnak-e vállalni a sokrétű (de elsősorban humán jellegű) szocio-kulturális fejlesztések kezdeményezésében, koordinálásában, lebonyolításában. Továbbá vizsgáljuk:

- A közművelődési szakemberek hogyan fogják fel küldetésüket? („A munkáltató elvárásainak megfelelő alkalmazott”, „kezdeményező”, „nép ügyvédje”, „fáklya”.)
- A közművelődési szakemberek készek lennének-e aktívan részt venni a II. Nemzeti Fejlesztési Terv megvalósításában? Készek lennének-e rövidebb tanfolyamokon, tájékoztatókon részt venni? Készek lennének-e együttműködni a (kis)tértségben kollégáikkal, vagy más szakemberekkel?
- Véleményük szerint mi tartozzék a minden településen minimálisan és kötelezően ellátandó szocio-kulturális szolgáltatások körébe?
- A jobb feladatellátáshoz milyen képzésre lenne szükség? Milyen infrastrukturális fejlesztésekre lenne leginkább szükség? (Itt elsősorban a szocio-kulturális szolgáltatások fejlesztésre gondolunk.)
- Készek lennének-e fejlesztést kezdeményezni?

¹³G. Furulyás Katalin: Második résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz. Szín-Közösségi Művelődés 2004. 9/4.

¹⁴G. Furulyás Katalin: Résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz. Szín-Közösségi Művelődés 2004. 9/3.

- A közművelődési szakemberekre úgy tekintenek-e a közösség tagjai, mint akitől segítséget kaphatnak élethelyzetük javításához?
- A munkáltató (önkormányzat) úgy tekint-e a közművelődési szakemberekre, mint akik jártasságukkal képesek javítani a közösség helyzetén (rendezvényszervező vagy fejlesztő)?
- Volt-e már sikeres fejlesztési kezdeményezése? (Elemzés: miben látja a siker zálogát?)
- Volt-e már sikertelen kezdeményezése (Elemzés: mi volt a kudarc oka, szerinte hogyan lehetne ezeket kiküszöbölni?)
- Mit várnak a munkáltatótól, a megyei közművelődési központtól, a MMI-től, a minisztériumtól?
- Animátorként, facilitátorként támaszkodhat-e rájuk a fejlesztői elképzelés a végrehajtás során?
- Egyáltalán kit kell a tervezés során az akciók szervezőinek/résztvevőinek elképzelnünk.

A kutatás célja:

- a stratégiai tervezés számára jó támpontot nyújtani a közművelődési feladatellátók pályaképének alakulásáról,
- képet adni eltérő feladatértelmezéseikről, feltételezett helyükről-szerepükről a helyi társadalomban,
- elemezni azokat az elvárásokat, amelyeket a feladatellátás résztvevői maguk számára megfogalmaznak, illetve amelyet számukra mások megfogalmaznak,
- rávilágítani lehetőségeikre, illetve ezek változására,
- a feladatértelmezések tipológiájának vizsgálata,
- a tipológia összevetése korábbi kutatások eredményeivel,
- a vizsgálati eredmények bemutatása a lehető legtágabb szakmai közeg számára.

A kutatás módszerei:

A vizsgálatban kvalitatív módszerekkel dolgozunk, szakfelügyeleti jelentések másodelemzéseit, interjúk felvételét, elemzését tervezzük.

A minta:

A minta kiválasztásánál figyelemmel kell lennünk a viszonylagos területi, településtípus szerinti kiegyenlítettségre. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma statisztikai adatbázisára támaszkodva tervezzük a feladatellátók különféle típusainak arányos mintabéli szerepeltetését.

Az adatfelvétel és a rögzítés után jelenleg az interjúk feldolgozása folyik.

Összeállította: Lada Zsolt